

Έτος ΙΑ' | Τεύχος 11 | 2024-25 Επιμελητής: Κώστας Α. Ζερβός
Μεταφράζουν: Λίνα Βασιλείου, Ήρα Κόλλια, Ντίνα Κρούπη,
Δανάη Μουστάρδα, Τίνα Ρώτα, Ελενα Τερζιογλου,
Κώστας Ζερβός

ΕΤΗΣΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
Greek Annual
International Journal of
Psychoanalysis
2024-25

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο πίνακας του εξωφύλλου είναι του Kasimir Malevich, ενός από τους βασικούς εκπροσώπους της λεγόμενης ρωσικής πρωτοπορίας: μιας σειράς πολύ σημαντικών καλλιτεχνικών κινήματων, στα αμέσως πριν την Οκτωβριανή επανάσταση χρόνια στη Ρωσία. Έχει ζωγραφιστεί το 1915 και έχει τον τίτλο Red Square ή Painterly Realism of a Peasant Woman in Two Dimensions. Έχει διαστάσεις 53 x 53 cm και σήμερα μπορεί να τον δει κανείς στο Ρωσικό Μουσείο στην Αγία Πετρούπολη.

Είναι ένα δείγμα του κινήματος που ονομάστηκε σουπρεματισμός και του οποίου βασική αξίωση ήταν η ολοκληρωτική απόρριψη της μορφής. Τα έργα του Σουπρεματισμού δεν αναφερόντουσαν στο αντικείμενο (ήταν nonobjective) αλλά δεν ήταν ποτέ αφηρημένα. Δεν βρίσκοταν το πεδίο του συμβολικού αλλά το πλησίαζαν (είναι το κόκκινο μια συμβολική απεικόνιση ενός συναισθήματος;). Ο ίδιος ο Malevich έλεγε ότι το Κόκκινο Τετράγωνο δεν ήταν μια «εικόνα» αλλά μια «ζώσα μορφή». Το περίεργο είναι ότι ο Malevich ισχυριζόταν ότι ο πίνακας είναι «η μοναδική γυμνή και απλαισώθη εικόνα της εποχής μας». Παρά ταύτα ο πίνακας έχει πλαίσιο. Έχει κάδρο: λευκό (που σημαίνει συνέχεια του τοίχου στον οποίο κρέμεται) και ασύμμετρο (σαν να παραμορφώνεται κάτω από την πίεση του παλλόμενου εσωτερικού κόκκινου) και κατά συνέπεια σαφές και απολύτως διακριτό πλαίσιο. Εξακολουθεί όμως να εντυπωσιάζει: εκατό χρόνια πριν οι πρωτοπόροι ζωγράφοι προβληματιζόντουσαν επάνω στην προσυμβολική ή ασυμβολική εμπειρία και κάτω από ποιους όρους αυτή η εμπειρία μπορεί να γίνει σημαίνουσα.

K.Z.

ISSN 2241-598X

© 2025, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

ΑΘΗΝΑ: Μαυροκορδάτου 11, Τ.Κ. 106 78
τηλ.: 210 3304196 - 210 3830604, fax: 210 3819439

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Πρασακάκη 5, Τ.Κ. 546 22
τηλ.: 2310-220992, fax: 2310-220910

e-mail: info@armosbooks.gr
παραγγελίες: orders@armosbooks.gr

www.armosbooks.gr

Περιεχόμενα

Σημείωμα του επιμελητή.....	5

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η ψυχαναλυτική κατάσταση: πλαίσιο και/ή διάταξη [Frame and/or Setting] ELLEN SPARER <i>Μετάφραση: Κώστας Ζερβός</i>	7
Το ψυχαναλυτικό πλαίσιο: το encuadre του José Bleger JOHN CHURCHER <i>Μετάφραση: Ντίνα Κρούπη</i>	17
Σχετικά με το ζήτημα του εσωτερικού πλαισίου HAWARD LEVIN <i>Μετάφραση: Έλενα Τερζιόγλου</i>	42
Πλαίσιο (Frame), Διάταξη (Setting), Διεργασία (Process) και κίνηση (Movement) José CALICH <i>Μετάφραση: Ήρα Κόλλια</i>	55

ΚΛΙΝΙΚΟΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Από την αρχέγονη εγγραφή στην αναπαράσταση λέξης José ANZARADER <i>Μετάφραση: Κώστας Ζερβός</i>	76
Εκδηλώσεις του αρχαϊκού στον χαρακτήρα, μέσα στο αναλυτικό πεδίο: από αναμνήσεις στην συμπεριφορά στις χρόνιες και οξείες διαδραματίσεις ROOSEVELT CASSORLA <i>Μετάφραση: Κώστας Ζερβός</i>	100
Περαιτέρω διερευνήσεις στις περιπλοκότητες της θηλυκότητας και της αρσενικότητας PATRICK MILLER <i>Μετάφραση: Δανάη Μουστάρδα</i>	125
Αντικρίζοντας το Αδιανόητο: Απειλητική για την Ζωή Ασθένεια στον Αναλυτή και ο Αντίκτυπός της στο Αναλυτικό Ζεύγος MAXINE NELSON <i>Μετάφραση: Έλενα Τερζιόγλου</i>	144
Απώλεια και Μνημονοποίηση LUCY LAFARGE <i>Μετάφραση: Λίνα Βασιλείου</i>	162

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Και τι σημαίνει η λέξη; Ένας σύντομος συλλογισμός για τον λόγο, για τον οποίο η κατανόηση του Freud δεν αλλάζει αντικαθιστώντας την λέξη «ένστικτο» με την λέξη «ενόρμηση» και η σημασία της ανάγνωσης μέσα στο πλαίσιο των συμφραζομένων

RACHEL B. BLASS *Μετάφραση: Δανάη Μουστάρδα* 177

ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

Πένθος, μελαγχολία και μηχανές: Μια εφαρμοσμένη ψυχαναλυτική διερεύνηση του πένθους στην εποχή του griefbot (από μηχανής-πένθους)

ALESSANDRA LEMMA *Μετάφραση: Τίνα Ρώτα* 190

Σημείωμα του επιμελητή

*Κι ύστερα, γιατρέ, την κάθε αυγή
την κάθε αυγή, γιατρέ, με τα χαράματα
πάντα η καρδιά μου... τουφεκίζεται.*

*Αν η μισή μου καρδιά, Ναζιμ Χικμέτ,
μετάφραση Γιάννης Ρίτσος*

Το θέμα του φετινού τεύχους είναι το πλαίσιο. Το οποίο φαίνεται ότι θέτει δύσκολα μεταφραστικά ζητήματα.

Οι λέξεις που περιγράφουν το πλαίσιο στα Αγγλικά, είναι ο όρος *setting* και ο όρος *frame*. Η λέξη *situation* παραπέμπει σε κάτι ευρύτερο εξ αρχής, ώστε δεν τίθενται θέματα: μεταφράζεται εξ αρχής ως κατάσταση.

Αν πρόκειται για τις συμφωνημένες υλικές ρυθμίσεις μέσα στις οποίες το αναλυτικό εγχείρημα είναι εφικτό, την εργαστηριακή ας πούμε διάταξη μέσα στη οποία μπορεί να μελετηθεί το ασυνείδητο ενός αναλύμενου, τα πράγματα είναι σχετικά εύκολα και μπορούμε χωρίς μεγάλες αβαρίες να μεταφράζουμε τις δύο λέξεις που υπάρχουν στα Αγγλικά, το *frame* και το *setting*, ως πλαίσιο και τις δύο, ή ως διάταξη το *setting*, εάν θέλουμε να μιλήσουμε κυρίως για τις υλικές πλευρές της αναλυτικής συμφωνίας. Και αυτό γίνεται εν πολλοίς μέχρι τώρα.

Τα πράγματα μπερδεύονται όταν αρχίσουμε να έχουμε κατά νου αυτό που ονομάζεται εσωτερικό πλαίσιο. Δηλαδή το πώς αντιπροσωπεύονται και τι σηματοδοτούν αυτές οι υλικές πλευρές (οι οποίες αφού είναι συμφωνημένες έχουν και τον χαρακτήρα ενός κατ' αρχάς διυποκειμενικού θεσμού) στον ψυχισμό κυρίως του αναλυτή. Αλλά και του αναλύμενου. Το μπέρδεμα οφείλεται στο ότι ο προσδιορισμός «εσωτερικό» [πλαίσιο] συχνά χάνεται καθώς ο ψυχισμός και των δύο που βρίσκονται μέσα στο δωμάτιο, διαχέεται στο χώρο, χάνονται τα όρια μεταξύ του υλικού και του ψυχικού, μεταξύ του παρόντος, του παρελθόντος και του μέλλοντος, μεταξύ του εδώ και του αλλού, όπως και μεταξύ του ενός με τον άλλον ψυχισμό. Για να ξαναβρεθούν βέβαια. Αλλά έχοντας δημιουργήσει εν τω μεταξύ μια κινούμενη εννοιολογική άμμο την οποία οι λέξεις *setting* και *frame* δεν ακινητοποιούν εύκολα.

Αυτό φαίνεται και στα τέσσερα άρθρα που έχουν μεταφραστεί στο παρόν τεύχος. Θεωρήσαμε ότι θα ήταν καλό ο κάθε μεταφραστής να

ακολουθήσει την μεταφραστική επιλογή που θεώρησε ο ίδιος πιο σωστή. Το να επιβληθεί στα Ελληνικά μια αυστηρότητα στην μετάφραση των όρων δεν έχει ακόμα νόημα. Θα πρέπει να υπάρξει καλλίτερη κατανόηση των εννοιών και μεγαλύτερο consensus.

Ο επιμελητής της έκδοσης
Κώστας Ζερβός

Η ψυχαναλυτική κατάσταση: πλαίσιο και/ή διάταξη [Frame and/or Setting]

Ellen Sparer

Μετάφραση: Κώστας Ζερβός, ψυχίατρος-ψυχαναλυτής

«Απόλυτη ειλικρίνεια συνδυασμένη με την αυστηρότερη διακριτικότητα»

Αυτή η «συμφωνία» μεταξύ αναλυόμενου και αναλυτή συνιστά την «αναλυτική κατάσταση» (Freud 1940 [1938], 173)

Αυτό το Εκπαιδευτικό Τμήμα, το πρώτο από μια σειρά δύο μερών, αποσκοπεί στη διερεύνηση της έννοιας που δίνεται στην ψυχαναλυτική κατάσταση και των ορίων της, τόσο σωματικών όσο και ψυχικών, όπως και στην σημασία των διάφορων ορολογιών – πλαίσιο [frame], διάταξη [setting], τόπος [site], κατάσταση [situation] – όροι οι οποίοι παραλλάσσουν από συγγραφέα σε συγγραφέα και από περιοχή σε περιοχή, σύμφωνα με το νόημα που αποδίδεται στον ειδικό χώρο που κάνει την ψυχανάλυση εφικτή.

Το πλαίσιο ή η διάταξη μπορεί έτσι να λεχθεί ότι είναι ένα «σύμφωνο» [pact] – δηλαδή μια συμφωνία μεταξύ ασθενή και αναλυτή σε σχέση με τις συνθήκες μέσα στις οποίες θα διεξαχθεί η αναλυτική εργασία. Κατά περίεργη σύμπτωση, κατά την διάρκεια του μέσου του εικοστού αιώνα, συγγραφείς από τρεις διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές έγραψαν αυτά που θα γινόντουσαν τα καθοριστικά άρθρα, σε σχέση με τους αναλυτικούς πρωταγωνιστές και την σημασία του χώρου που καταλαμβάνουν κατά την διάρκεια μιας ανάλυσης.

Το άρθρο του Jose Bleger (1967) «The Psychoanalysis of the Psychoanalytic Frame» [Η ψυχανάλυση του ψυχαναλυτικού πλαισίου], οι παρατηρήσεις του Donald W. Winnicott (1954, 285-286) επάνω στην ψυχαναλυτική διάταξη και το κείμενο του Leo Stone (1961) The Psychoanalytic Situation: An Examination of Its Development and Essential Nature [Η ψυχαναλυτική κατάσταση: Μια εξέταση της ανάπτυξης της και της βασικής της φύσης], έθεσαν ζητήματα και αποκάλυψαν ερωτήματα σε σχέ-

ση με την φύση και τις δυνάμεις οι οποίες είναι εγγενείς στην ίδια την διάταξη μέσα στην αναλυτική διαδικασία. Κατά την διάρκεια αυτής της ίδιας περιόδου στην Γαλλία, η ανορθόδοξη χρήση της «scansion» από τον Λακάν – δηλαδή η συντόμευση του χρόνου των συνεδριών – είχε ως αποτέλεσμα μια άνθιση της σκέψης γύρω από το νόημα και την λειτουργία της διάταξης/πλαisiού.

Εικοσιπέντε χρόνια πριν από τα συμπυκνωμένα του σχόλια γύρω από το αναλυτικό σύμφωνο, ο Φρόντ (1911-1915 [1914], 127, 133), είχε επισημάνει την ανάγκη για καθορισμένη χρονική διάρκεια των συνεδριών, για καθορισμένη αμοιβή κλπ. Ενώ αναγνώριζε ότι η κατακεκλιμένη θέση ήταν ένα υπόλειμμα της τεχνικής της ύπνωσης, πρόσθετε με την γνωστή του εντιμότητα ότι δεν μπορούσε «να τον κοιτάνε άλλοι άνθρωποι οχτώ ώρες τη μέρα»... (134). Ειπωμένο διαφορετικά, το ότι ήταν μέσα στο οπτικό πεδίο του ασθενούς, ο οποίος έβλεπε τις εκφράσεις του προσώπου του αναλυτή, και δημιουργούνταν ο κίνδυνος να επηρεάζονται, ως μη όφειλε, οι συνειρμοί του, ήταν μια καθοριστική συμβολή στο να προτείνει ο Φρόντ, αυτό που είναι σήμερα η συνήθης διευθέτηση με το ντιβάνι και την πολυθρόνα.

Η παρατήρηση του Φρόντ ήταν ίσως η πρώτη διαπίστωση σε σχέση με την σημασία που θα έπαιζε η αντιμεταβίβαση στην εργασία με την μεταβίβαση – σε κάθε περίπτωση εισήγαγε το θεμελιώδες ερώτημα του τι συμβαίνει μέσα στην αναλυτική κατάσταση. Τα τρία άρθρα αυτού του αφιερώματος καταπιάνονται με αυτό το ζήτημα από διαφορετικές οπτικές – ο Churcher παρουσιάζει μια προσεκτική επανανάγνωση του καθοριστικού άρθρου του Bleger γύρω από το «encuadre» ή την διάταξη/πλαίσιο, υπενθυμίζοντας μας παράλληλα το λεπτό και δύσκολο έργο της μετάφρασης. Ο Levine προτείνει έναν αναστοχασμό του έννοιας του εσωτερικού πλαισιού του αναλυτή, θεωρώντας το ως έναν σημαντικό σύμμαχο και μια αναπόφευκτη επέκταση του εξωτερικού πλαισιού. Ο Calich μελετάει τις διαφορές μεταξύ της έννοιας του πλαισιού και της έννοιας της διάταξης, θεωρώντας τις ως λειτουργίες της ψυχαναλυτικής διαδικασίας.

Προκειμένου να κατανοήσει και να δώσει νόημα σ' αυτά που μεταφέρει, ρητά και υπόρρητα, ο ασθενής, ο Λαπλάνς υποστηρίζει ότι θα πρέπει να δούμε το πλαίσιο [setting] ως μια «baquet», που στα αγγλικά σημαίνει μπανιέρα ή κάθισμα αγωνιστικού αυτοκινήτου, πράγμα που σημαίνει ότι δεν πρόκειται μόνο για το ντιβάνι και μια πολυθρόνα, αλλά επίσης, και αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό, μια κλειστή πόρτα, που οριοθετεί έναν χώρο μέσα στον οποίο μπορούν να εμφανιστούν και να ερμηνευτούν οι ώσεις και οι λιβιδινικές κινήσεις (Laplanche 1987a). Ο Λαπλάνς επέλεξε αυτόν τον όρο, σύμφωνα με την Koellreuter (2014), επειδή θεωρούσε ότι

η Αγγλική έκφραση «to kick the bucket» [πεθαίνω, τα τινάζω], απεικόνιζε την ουσιαστική δύναμη των ώσεων που καλούνται στην σκηνή μέσα στο πλαίσιο μετά την αναγγελία του θεμελιώδη κανόνα. Ο Λαπλάνς χρησιμοποιούσε επίσης τον όρο «enceinte», που σημαίνει περίφραξη, σηματοδοτώντας έναν εσωτερικό χώρο που ακολουθεί αλλά και οριοθετείται σε σχέση με έναν εξωτερικό χώρο. Έτσι, η αναλυτική κατάσταση δεν είναι μόνο μια κλινική εργασία αλλά και ο φυσικός χώρος όπως και τα αντικείμενα που δικαιολογούνται από την εισαγωγή του θεμελιώδους κανόνα (1987b). Ο περιφραγμένος χώρος είναι ένας χώρος που χαρακτηρίζεται από «contenance», λέει ο Λαπλάνς (1987b) – δηλαδή από το κράτημα [holding], αλλά ιδιαίτερα από την προσοχή: ο αναλυτής συγκρατεί και παρακολουθεί τις πανίσχυρες ώσεις που τίθενται αναπόφευκτα εν κινήσει μέσα στην αναλυτική κατάσταση με την εισαγωγή του θεμελιώδους κανόνα και την συνακόλουθη απελευθέρωση των μεταβιβαστικών κινήσεων.

Έγραφε η Milner (1952, 182, 183)

μας διέπει εσωτερική αναγκαιότητα... και το πλαίσιο [frame] σηματοδοτεί το διαφορετικό είδος της πραγματικότητας που υπάρχει μέσα σ' αυτό, από αυτό που υπάρχει έξω από αυτό· αλλά μια χρονική και χωρική διάταξη επίσης σηματοδοτεί το ιδιαίτερο είδος της πραγματικότητας που υπάρχει μέσα σε μια ψυχαναλυτική συνεδρία. Και στην ψυχανάλυση είναι η ύπαρξη αυτού του πλαισίου που κάνει εφικτή την πλήρη ανάπτυξη αυτής της δημιουργικής αυταπάτης την οποία οι αναλυτές ονομάζουν μεταβίβαση.

Οι πανίσχυρες ώσεις που κινητοποιούνται από την ίδια την διάταξη, οι οποίες απαιτούν σκέψη και ερμηνεία, μελετώνται σε βάθος από τον John Churcher στο άρθρο του «The Psychoanalytic Setting: José Blegers Encuadre» [Η ψυχαναλυτική διάταξη: το Encuadre του José Bleger], το οποίο είναι το πρώτο άρθρο του αφιερώματος μας. Ο Churcher έχει υπάρξει ένας σημαιοφόρος στην εισαγωγή των Αγγλόφωνων ψυχαναλυτών στην μεταψυχολογικά εξαιρετικά σημαντική συμβολή του Bleger στην κατανόηση της λειτουργίας του πλαισίου. Το άρθρο του Bleger έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες, αλλά η Αγγλική του μετάφραση του 1967, εισήγαγε κάποιες λυπηρές παρανοήσεις μιας σειράς από τις ιδέες του Bleger.

Όπως λέει ο Churcher στην εισαγωγή του, «Ο σκοπός αυτής της συμβολής... είναι να διασαφηνίσει το επιχείρημα του άρθρου του Bleger διερευνώντας τις συνέπειες της βασικής του έννοιας, αυτής του *encuadre*,» η οποία παρουσιάστηκε το 1966 για πρώτη φορά σε μια συνάντηση του Αργεντινής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας. Η πρώτη της δημοσίευση στα Αγγλικά, το 1967, σε αυτό το περιοδικό, είχε «μεταφραστικά λάθη που

δημιουργούσαν παρανοήσεις». Με μεγάλη μαεστρία, ο Churcher δείχνει ότι η δυσκολία να βρεθεί μια ισοδύναμη αγγλική λέξη (για το *ecuadre*) είχε ως αναπότρεπτη συνέπεια να παρανοηθεί η δύναμη και η απόχρωση της έννοιας του Bleger. Το κείμενο του Bleger, ενώ είναι εν μέρει μια συμβολή στην κλαϊνική θεωρία σε σχέση με τις πλέον πρωτόγονες καταστάσεις όπου υπάρχει μικρή διαφοροποίηση μεταξύ καλών και κακών αντικειμένων, οδήγησε πολλούς μη-κλαϊνικούς αναλυτές να παραμερίσουν την δυναμική σημασία των σημαντικών του ιδεών σε σχέση με την σκέψη γύρω από την ίδια την διάταξη. Να λεχθεί εδώ, ότι το σημείο εκκίνησης του Bleger ήταν η ιδέα του Winnicott γύρω από την διάταξη. Η φροϋδική ιδέα για την ψυχαναλυτική κατάσταση παίρνει τώρα ένα ακριβέστερο νόημα: ο Bleger εστιάζει στην θεραπευτική διαδικασία μεταξύ του αναλυτή και του ασθενή ενώ η διάταξη «ορίζεται αρνητικά και σε αντιδιαστολή, ως μη-διαδικασία» και όπου η διάταξη και η διαδικασία είναι συμπληρωματικές σκέψεις με σταθερές και μεταβλητές (7-8). Ο Churcher δείχνει στην προσεκτική του παρουσίαση ότι ο σκοπός του Bleger ήταν να δείξει ότι η διάταξη – στη πραγματικότητα δύο διατάξεις – είναι πάντοτε και αναπόφευκτα ένα πρόβλημα που θα πρέπει να αναλυθεί. Η δεύτερη διάταξη είναι ένας «κόσμος φαντασμάτων» στον οποίο ο ασθενής προβάλλει και ο οποίος μπορεί να αναλυθεί μόνο μέσα στο χώρο της αναλυτικής κατάστασης. Η δεύτερη διάταξη θα διερευνηθεί στο άρθρο του Levine.

Στο άρθρο του με τίτλο «On the Question of the Internal Frame», [Γύρω από το ερώτημα του εσωτερικού πλαισίου], ο Howard Levine αναπτύσσει την άποψη ότι το άρθρο του Bleger (1967) προσφέρει μια «μελέτη μιας σειράς, βαθιά ψυχαναλυτικών εννοιών...», οι οποίες καλούν για μια επέκταση των «διατυπώσεων του ώστε αυτές να συμπεριλάβουν μια εσωτερική διάσταση του πλαισίου, ιδιαίτερα στο νου του αναλυτή...»

Παρότι αναγνωρίζει ότι ο Bleger δεν αναφέρθηκε ποτέ ειδικά σε ένα εσωτερικό πλαίσιο, ο Levine υποστηρίζει ότι ο Bleger «λάμβανε υπόψη του ή αναφερόταν έμμεσα στην ύπαρξη του.» Ο Levine επισημαίνει ότι η διάταξη ή το πλαίσιο στην μεταψυχολογική του διάσταση είναι μια κατασκευή στο νου του αναλυτή και είναι ένα αναπόσπαστο στοιχείο στην ανάπτυξη μιας αναλυτικής στάσης. Υπογραμμίζει ότι «Το εσωτερικό πλαίσιο το οποίο κάθε αναλυτής φέρνει μέσα στην συνεδρία, θα έχει τόσο συνειδητά όσο και ασυνείδητα στοιχεία...» και ότι κλινικά, «είναι το αναλυτικό πλαίσιο του αναλυτή που δίνει την δυνατότητα στον αναλυτή να «συλλάβει διαισθητικά» την ψυχική πραγματικότητα του ασθενή».

Αντλώντας σε έναν μεγάλο βαθμό από τις θεωρίες του Green για το εσωτερικό πλαίσιο [internal setting], ότι δηλαδή «το πλαίσιο είναι μια

εσωτερική λειτουργία του νου του αναλυτή...», ο Levine υπογραμμίζει ότι είναι το εσωτερικό πλαίσιο του αναλυτή που του επιτρέπει να δημιουργήσει αναλυτικό νόημα μέσα από τον εκφερόμενο λόγο και την σχέση. Είναι αυτό το vertex, υποστηρίζει, το οποίο υπάρχει αρχικά στο νου του αναλυτή, που είναι το σημείο εκκίνησης και ο «τόπος» [locus] του μετασχηματισμού μιας «ιατρικής» ή «ψυχολογικής» συζήτησης σε έναν αληθινά ψυχαναλυτικό λόγο.

Στο «Frame, Setting, Process and Movement» [Πλαίσιο, Διάταξη, Διαδικασία και Κίνηση], ο José Carlos Calich ξεκινάει το άρθρο του με μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σε σχέση με το πλαίσιο και την διάταξη, επισημαίνοντας την πρόσφατη αύξηση τέτοιων άρθρων – εξ αιτίας, υποστηρίζει, της επέκτασης των κριτηρίων της αναλυσιμότητας. Ο Calich θέτει ως στόχο του την μελέτη των εννοιών οι οποίες είναι εγγενείς στην διάταξη και το πλαίσιο. Υποστηρίζει ότι το «Πλαίσιο [frame]... αναφέρεται στα στοιχεία που δίνουν την «εξωτερική» μορφή στην ψυχαναλυτική συνάντηση, τις λεγόμενες σχετικές με το συμβόλαιο, με τις χωρικές και με τις χρονικές συνιστώσες, όπως είναι η συχνότητα των συνεδριών, η χρήση του ντιβανιού, οι συμφωνίες σε σχέση με την αμοιβή και τις διακοπές της θεραπείας (αργίες, διακοπές και τις συνεδρίες που χάνονται). Η διάταξη [setting] θα χρησιμοποιηθεί για τα λεγόμενα εσωτερικά στοιχεία που προέρχονται από την «κατάσταση της συνεδρίας» τα οποία ορίζει ως μια διανοητική και ψυχική κατάσταση, η οποία αρχικά υπάρχει στον αναλυτή, η οποία νομιμοποιεί την αναλυτική στάση και ιδεωδώς ευνοεί την ψυχαναλυτική εργασία. Καθώς η αναλυτική διαδικασία θα προοδεύει, το πλαίσιο [setting] θα κατασκευάζεται μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών.

Ο Calich θεωρεί το frame και το setting ως «λειτουργίες» της ψυχαναλυτικής διαδικασίας. «Θεωρούμενα κατ' αυτόν τον τρόπο, το frame και το setting θα είναι εξαρτημένες μεταβλητές της ψυχαναλυτικής διαδικασίας». Διασαφηνίζει αυτήν την δήλωση προσθέτοντας ότι η διαδικασία δημιουργεί το frame και το setting που με την σειρά τους δρουν επάνω στη διαδικασία.

Στην συνέχεια κάνει την διάκριση μεταξύ του frame και του setting διακρίνοντας μεταξύ «κανόνων» (με υποθέσεις σε σχέση με το γιατί αυτές οι έννοιες έγιναν γνωστές ως τέτοιες) και «οργανωτικών αρχών» που αντιπροσωπεύουν την ψυχαναλυτική διαδικασία, ίσως αναφερόμενος στις σταθερές και τις μεταβλητές του Bleger. Κάθε μια από τις συνιστώσες κερδίζει σε νόημα σε κάθε «χρονική τομή» της διαδικασίας, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης αναλυόμενου-αναλυτή. Ο Calich αναφέρεται στην «οικουμενική σημασία των συνιστωσών».

Αυτά τα εισαγωγικά σχόλια τον φέρνουν στον πυρήνα του άρθρου

του. Ο Calich υποστηρίζει ότι το frame και το setting είναι λειτουργίες της αναλυτικής διαδικασίας και συνιστούν το περιεχόμενο που υποστηρίζει την διαδικασία ώστε να κινηθεί αυτή προς την κατεύθυνση των «στόχων» της κάθε δεδομένης ανάλυσης. Θεωρεί ότι μια σταθερά στους αναλυτικούς στόχους είναι η σχέση μεταξύ δύο ψυχών η οποία μπορεί να βιωθεί και να παρατηρηθεί με την πρόθεση της επανασήμανσης, της επέκτασης ή ακόμη και της δημιουργίας νέων δυνατοτήτων συναισθηματικής εμπειρίας για τον αναλυόμενο, που θα περιλάμβανε όλες τις θεωρητικές και τεχνικές παραλλαγές που οδηγούν σ' αυτούς τους στόχους. Χάρis στο frame και στο setting μέσα στην ψυχαναλυτική συνθήκη, οι μεταβλητές που δίνουν προτεραιότητα στο συνειδητό πεδίο, δηλαδή η επικοινωνία που λαβαίνει χώρα μέσα στον κοινωνικό κόσμο και κάτω από την πίεση της προσαρμογής, ανοίγουν τον δρόμο για την εδραίωση της επικοινωνίας μιας άλλης τάξης, που δίνει προτεραιότητα στην ψυχική εμπειρία και στην επέκταση της μέσα από την επαν-οργάνωση του ψυχιισμού.

Ο Calich συνεχίζει μελετώντας τα θεμέλια του frame και του setting μέσω ενός «φανταστικού μοντέλου το οποίο βασίζεται σε υποτιθέμενες σταθερές των θεωριών μας και των θεωριών της τεχνικής.» Παρουσιάζει τέσσερα σημεία τα οποία θεωρούνται κοινά θεμέλια για όλες τις θεωρίες μας: την επίδραση της ψυχής του άλλου στην συγκρότηση και στα δυναμικά της ψυχής του υποκειμένου· την σημασία αυτής της θεμελίωσης στην πρόοδο της θεωρίας της τεχνικής (αντιμεταβίβαση, αναλυτικό πεδίο, και διυποκειμενικότητα)· την επίδραση των μύθων του πολιτισμού στην κατασκευή των θεωριών μας· και στο ερώτημα των υπόδηλων θεωριών του αναλυτή κατά την διάρκεια της συνεδρίας.

Ο Calich κλείνει το άρθρο του με μια «Προσωπική σύνθεση της ψυχαναλυτικής εργασίας», ένα περιγραφικό, φανταστικό μοντέλο, βασιζόμενο στις υποτιθέμενες σταθερές των θεωριών μας γύρω από την τεχνική, ακολουθούμενο από «Κάποιες συνεπαγωγές αυτών των φανταστικών μοντέλων στην κατασκευή του frame και του setting, όπου ο αναλυτής προσπαθεί να συσχετίσει αυτά τα φανταστικά μοντέλα σταθερών με την θεμελίωση του frame και του setting”.

Είναι παράξενο ότι ενώ ο Bleger ανέπτυξε την σκέψη του στην Αργεντινή, ο L. Stone στις ΗΠΑ (1961), επεσήμεινε σε σχέση με την ψυχαναλυτική κατάσταση ότι

... η καταστασιακή δομή, η οποία δημιουργήθηκε σε γενικές γραμμές για να διευκολύνει τον ελεύθερο συνειρμό του ασθενούς και την ανεμπόδιστη «ισόμορφα κατανομημένη» προσοχή του αναλυτή, όπως και για να επιτρέψει στην μεταβίβαση να αναπτυχθεί ως ένα διακριτό και «αμόλυντο»

φαινόμενο, μπορεί τώρα να γίνει κατανοητή ως ένα δυναμικά αξεπέραστο όργανο καθαυτό... (19-20)

Ο Stone έγραφε ότι το γεγονός ότι ο αναλυτής παραμένει αθέατος, σε συνδυασμό με την «ουδέτερη» στάση, δημιουργεί ένα αντιληπτικό και συναισθηματικό κενό, το οποίο προσφέρει χώρο στις δυναμικές ώσεις. Δηλαδή, μέσα στον αναλυτικό χώρο, εξ αιτίας της μοναδικότητας του setting, απελευθερώνονται αναπόφευκτα πανίσχυρες ώσεις, οι οποίες θα πληρωθούν με μεταβιβαστικές ώσεις και φαντασιώσεις του αναλύομένου (Stone 1954, 571). Η κεντρική θέση που δίνεται στην απελευθέρωση των πανίσχυρων ώσεων ως εγγενούς στοιχείου της αναλυτικής κατάστασης ήταν κοινό τους στοιχείο.

Παρότι υπήρχε προβληματισμός γύρω από την αναλυτική συμφωνία και την αναλυτική κατάσταση σε διάφορες περιοχές του κόσμου – φαίνεται ότι υπήρχε περιορισμένη επικοινωνία και οι τεχνικές που αναπτύχθηκαν για την κατανόηση και την ανάλυση της αναλυτικής κατάστασης – μια συζήτηση που βρίσκεται πέρα από το πεδίο αυτού του αφιερώματος – διέφεραν σημαντικά. Αυτό που φαίνεται ότι αφορά στην συζήτηση μας, σχετίζεται με την κατανόηση της σημασίας που δίνεται στις διάφορες ψυχικές αρχές μέσα στην αναλυτική κατάσταση.

Στην Γαλλία, ο Ζακ Λακάν υπήρξε ο κινητήριος δύναμη για μια γενιά ψυχαναλυτών που προβληματίστηκαν σε σχέση με το «κάδρο» [cadre], το οποίο, όπως το «encuadre» του Bleger μεταφράστηκε με διαφορετικούς τρόπους, ως «setting» ή ως «frame». Ο Λακάν – ένας από τους ευφύστερους Γάλλους αναλυτικούς στοχαστές – εισήγαγε ήδη από πολύ νωρίς, αυτό που ονόμασε «scansion», μια τεχνική που επέτρεπε την διακοπή των συνεδριών – δηλαδή την συντόμευση τους από τον αναλυτή – προκειμένου να μην ενδίδει κανείς στο «συκοφαντικό, οπορτουμιστικό και ψευδόμενο» Εγώ. (Freud 1923, 56). Κρατώντας την χρονική διάρκεια των συνεδριών ο αναλυτής μπαίνει σε συμπαιγνία και ενισχύει τα τεχνάσματα του Εγώ. Ένα άρθρο για τον Λακάν και για το frame θα υπάρχει στο δεύτερο μέρος του εκπαιδευτικού αφιερώματος.

Στο κείμενο του «Construction of the analytic space» [Κατασκευή του αναλυτικού χώρου] ο Viderman (1970) πρότεινε ως μια μερική απάντηση στον Λακάν, το ότι είναι το ίδιο το setting που θα διευκολύνει την παλινδρόμηση του Εγώ. Ήταν αυτό που ονόμαζε «αναλυτικό πεδίο» – ο ασθενής στο ντιβάνι, ο αναλυτής κάθεται πίσω του – που θα μειώνει την εγρήγορση του Εγώ και θα επέτρεπε την ανάδυση του ασυνείδητου υλικού. Ήταν η θεωρητική επεξεργασία της μεταβίβασης που οδήγησε τελικά στους αυστηρούς κανόνες σε σχέση με το framework (le cadre).

Σε ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στα Αγγλικά, ο Viderman έγραφε, «Για να ξεκινήσουμε, στην πλέον κοινότοπη σημασία του, ο αναλυτικός χώρος είναι ένας τόπος μέσα στον φυσικό κόσμο: ένας τόπος που περιβάλλεται από τέσσερις τοίχους, με υλικά αντικείμενα τα οποία έχουν μορφή και βάρος, ένα ντιβάνι και μια πολυθρόνα. Αυτό δεν είναι ακόμη ένας αναλυτικό χώρος, ο οποίος είναι τόσο ένας τόπος μέσα στον φυσικό κόσμο όσο και ένας φανταστικός κόσμος που παίρνει μορφή μόνο σιγά-σιγά, δηλαδή ένας συγκεκριμένος χώρος μέσα στον οποίο θα αποκτήσει η αναλυτική διαδικασία την πλήρη της ισχύ και θα παρατάξει όλες της, τις δυνατότητες (1979, 278).

Ο Ζαν-Λυκ Ντονέ (1995) θα αφιέρωνε μεγάλο μέρος της σκέψης του στην λειτουργία του αναλυτικού πλαισίου. Υποστήριζε ότι το setting (le cadre) είχε μια αντιτραυματική λειτουργία, ανάλογη με την προστατευτική ασπίδα του Φρόνυτ. Οι ενορμήσεις αυτοσυντήρησης, υλοποιούμενες στην εξωτερική επιφάνεια του «baquet» του Λαπλάνς, ήταν κατά την γνώμη του, οι ελάχιστες αλλά αναγκαίες συνθήκες για τον περιορισμό της βίας των ερμηνειών. Για τον Donnet, το setting θα πρέπει να παρέχει ένα «μίνι συγκρατημένο κλίμα» (32), ούτως ώστε να δομεί την μεταβίβαση, και να γίνεται το αντικείμενο και το μέσο δια του οποίου ο αναλυτής θα ερμηνεύει. Το frame είναι τόσο η ουδέτερη στήριξη μέσω του οποίου εκφράζεται η μεταβίβαση που ξεδιπλώνεται, όσο και ένα αντικείμενο της μεταβίβασης.

Ο Αντρέ Γκρην (1975) με μια φράση που αποσκοπούσε να «ολοκληρώσει» τον ορισμό του Bleger για το frame, έλεγε «... η αναλυτική κατάσταση είναι η ολότητα των στοιχείων που κάνουν την αναλυτική σχέση, στην καρδιά της οποίας, μπορούμε με την πάροδο του χρόνου, να παρατηρήσουμε μια διαδικασία της οποίας οι κόμποι είναι δεμένοι από την μεταβίβαση και την αντιμεταβίβαση, εξ αιτίας της εγκατάστασης και των ορίων του αναλυτικού setting... Τα στοιχεία του setting παρέχουν υλικό για ερμηνεία μόνο όταν προκύπτουν ευκαιριακές τροποποιήσεις. Όπως είχαν δει ο Bleger και άλλοι, το setting συνιστά μια σιωπηρή, βουβή βάση, μια σταθερά, η οποία προσφέρει στις μεταβλητές της διαδικασίας κάποια συγκεκριμένη συγκράτηση. Είναι ένας μη-εαυτός (Milner 1952), που αποκαλύπτει την ύπαρξη του, μόνο μέσα από την απουσία του (44).»

Όταν το setting κάνει την παρουσία του αισθητή... ο αναλυτής αισθάνεται τις επιπτώσεις μιας έντασης, η οποία λειτουργεί ως μια εσωτερική πίεση, που τον κάνει να συνειδητοποιήσει ότι θα πρέπει να δράσει μέσω και μέσα στο αναλυτικό setting, σαν να πρέπει να το προστατέψει από κάποια απειλή.

Δεκαπέντε χρόνια αργότερα, η Greenacre (1959) είχε μιλήσει γι' αυτές τις περιστασιακές τροποποιήσεις, τις μετατοπίσεις στο εσωτερικό της

αναλυτικής κατάστασης· δηλαδή το να πάει ο ασθενής να καθίσει στην καρέκλα όταν η παλινδρομηση της συνεδρίας τον αναγκάζει να θελήσει ή να ζητήσει να αλλάξει την θέση του. Αυτό, η Greenacre το θεωρούσε ως μια «περιορισμένη εκδραμάτιση της μεταβίβασης και μέρος της ανάλυσης...» (663) η οποία απαιτεί προσεκτική ακρόαση και ερμηνεία, είτε ο ασθενής μετακινηθεί είτε όχι. Υποστήριζε ότι αυτό μπορεί να είναι σημαντικό για ορισμένους ασθενείς όταν η «παλινδρομική ρευστότητα» της συνεδρίας, τους δημιουργεί «κάποιο πρόσκαιρο πρόβλημα ταυτότητας και την επιθυμία να είναι καθιστοί ώστε να προσανατολίζονται καλλίτερα μέσα στο περιβάλλον και τον χώρο τους» (664), παρότι ήταν αντίθετη με την ρητή διάγνωση αυτών των μετατοπίσεων μέσα στην μεταβίβαση.

Για τον Greenson (1976), το αναλυτικό setting αναφέρεται τόσο σε αυτό που ονόμαζε «φυσικό framework» (408) και τις «διαδικασίες ρουτίνας» οι οποίες είναι εγγενείς στην αναλυτική διαδικασία, με την αναλυτική κατάσταση να είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ του αναλυτή, του ασθενή και του αναλυτικού setting. Είναι σε σχέση με το frame που επικεντρώνονται τα πλέον επώδυνα σημεία της αναλυτικής εργασίας. Το frame δίνει μια ευκαιρία στον αναλυόμενο να αισθανθεί τόσο την παρουσία όσο και την απουσία του αντικειμένου και όλες τις συναισθηματικές αντιδράσεις που αυτό προκαλεί (Isaksson 2005).

Η σκέψη επάνω στο αναλυτικό setting, επάνω στην πανίσχυρη επίδραση του και στο νόημα του, υπήρξε μια πηγή σκέψης για τους αναλυτές σε όλο τον κόσμο, για γενιές. Ελπίζουμε ότι η πρώτη σειρά άρθρων θα δημιουργήσει ερωτηματικά στους αναγνώστες μας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Bleger, J.1967. "Psychoanalysis and the Psycho-Analytic Frame." *International Journal of Psychoanalysis* 48: 511-519.
- Donnet, J. L.1995. *Le divan bien tempéré*. Paris: Puf.
- Freud, S.1911-1915 {1914}. SE XII Papers on Technique.
- Freud, S.1923. SE XXIII The Ego and the Id.
- Freud, S.1940 {1938}. Standard Edition (SE) XXIII. An Outline of Psychoanalysis.
- Green, A.1975. "The Analyst, Symbolization and Absence in the Psychoanalytic Setting." In *On Private Madness*. London: The Hogarth Press.
- Greenacre, P.1959. "Certain Technical Problems in the Transference Relationship." In *Emotional Growth* (Vol. 2, 1971, 651-669). New York.
- Greenson, R.1976. "What Analysis Requires of the Setting." In *The Technique and Practice of Psychoanalysis* 1, 358-363. New York: International Universities Press.
- Isaksson, A.2005. "The Containing Object—a Prerequisite for Developing the Symbolic Function." *The Scandinavian Psychoanalytic Review* 28 (2): 74-81. <https://doi.org/10.1080/01062301.2005.10592762>
- Koellreuter, A.2014. Rfp LXXVIII-1 Le baquet et autres notions de Laplanche sur le transfert.

- Laplanche, J.1987a. *Problématiques V. Le Baquet. Transcendance du transfert*. Paris: Puf.
- Laplanche, J.1987b. *Nouveaux fondements pour la psychanalyse*. Puf. (1989) *New foundations for psychoanalysis* (David Macey, Trans.) Cambridge, MA: Basil Blackwell.
- Milner, M.1952. "Aspects of Symbolism in Comprehension of the Not-Self." *The International Journal of Psychoanalysis* 33: 181-194.
- Stone, L.1954. "The Widening Scope of Indications for Psychoanalysis." *JAPA* 2: 567-594.
- Stone, L.1961. *The Psychoanalytic Situation. An Examination of its Development and Essential Nature*. IUP.
- Viderman, S.1970. *La construction de l'espace analytique*. Paris: Gallimard.
- Viderman, S.1979. "The Analytic Space: Meaning and Problems." *The Psychoanalytic Quarterly* 48 (2): 257-291. <https://doi.org/10.1080/21674086.1979.11926877>
- Winnicott, D. D.1954. "Metapsychological and Clinical Aspects of Regression within the Psycho-Analytic Set-up." In *Through Paediatrics to Psycho-Analysis*, 278-294